

בנתיבי 'הבריחה' מפולין עד צרפת

סיפור 'הבריחה' של מנחם בן-ימי¹

הקטע הבא לקוח מהספר האוטוביוגרפי של מנחם בן-ימי 'בנתיבי החיים' (הוצאה פרטית, 2009). מנחם בן-ימי היה בין משתתפי קורס ה'גדעונים' המיוחד שנערך בשלהי 1946 במרסיי (הקישור כאן לפרטים) ובהמשך העפיל ארצה ל'גדעוני' של ספינת המעפילים 'מולדת'. אל מרסיי הגיע כפליט בדרכי 'הבריחה' במסע שהחל בפולין. בזמן המלחמה הצליח לברוח מהגטו בוורשה ונהיה פרטיזן בפולין באזור יערות ווישקוב. לאחר השתלטות הצבא האדום על האזור צורף עם חברתו לצבא ונלחם בגרמנים עד שנפצע קשה ברגלו. כאזרח פולני יכול היה לבקש העברה לצבא הפולני וכך עשה. שישה חודשים אחרי גמר המלחמה, כשהוא בן 20, השתחרר מהצבא הפולני והצטרף ל"קיבוץ עליה" בעיר בנדז'ין. עדותו להלן מתחילה שם, כחודשיים אחרי הצטרפותו לקיבוץ:

ב- 30 בדצמבר 1945 עברנו לצ'כיה, בדרכנו לאזור הכיבוש האמריקני בגרמניה. עד גבול פולין-צ'כיה נסענו ברכבת, את הגבול עצמו חצינו ברגל. היינו רבים, שלושה-ארבעה קיבוצי עליה ממקומות שונים, בין מאה למאתיים איש ואישה. רובם צעירים.

יצאנו במסווה של יהודים יוניים ששחררו ממחנה אושוויץ ואשר עושים דרכם הביתה, ליוון. לקראת היציאה קיבלנו הוראה למסור למארגנים את כל התעודות שלנו וכל דבר אחר שיכול לסייע בזיהוינו. כמו מכתבים או חומר כתוב אחר בפולנית או ברוסית. נאלצתי להיפרד, לצערי, ממעט התצלומים שהיו לי וגם מהמדליות שקיבלתי מהצבא הסובייטי והפולני. ניתנו לנו שמות צבריים, מתוך הנחה שבאזניהם של הפולנים ישעו שמותינו העבריים כשמות יוניים. שוב קיבלתי שם חדש: "מנחם משתער" [לא היתה כל משמעות מיוחדת לשם, הרעיון היה להשתמש במילה עברית]. פקדו עלינו לשוחח בינינו בעברית בלבד, כדי שהפולנים יחשבו שאנחנו מדברים יוניית. ומה עשו אלה שלא ידעו עברית? כולנו ידענו לשיר את "התקווה", וחלקנו גם את "תחזקנה". במעבר הגבול הצטוו הללו לומר זה לזה משפטים כמו "כל עוד בלב פנימה, משה", "נפש יהודי הומייה, יענקל" וכן הלאה.

חציית הגבול עברה בשלום. תעודת מעבר קולקטיבית שתוגברה בבקשיש נאות לשומרי הגבול מנעה בעיות מיותרות. בצד הצ'כי עלינו על רכבת לפראג, שם התארחנו בבתי הקהילה היהודית. למחרת עברנו לגרמניה. עשינו כברת דרך ברכבת, ומשם בוססנו בשלג עמוק. שני שומרי גבול צ'כים על מגלשי סקי הראו לנו את הדרך. לצ'כים לא היה אכפת שיהודים נכנסים לגרמניה, במיוחד אם הם משלמים היטב....

היה זה ליל סילבסטר. הלילה היה אפל. ורק השלג הלבין סביבנו. חצינו את הגבול ביער. בטור ארוך. שוקעים עד הברכיים בשלג. בקבוצה שלנו היתה בחורה חולה שלא יכלה ללכת. אנחנו, לפי התור, נשאנו אותה על הגב. בצד הגרמני חיכו לנו פעילי ארגון "הבריחה", שהובילו אותנו למכוניות משא אמריקאיות עם סמלים של אונר"א (סוכנות הפליטים של האו"ם), שהסיעו אותנו למחנה פליטים בפוקינג שבבוואריה.

בפוקינג חולקנו לקיבוצי העליה היו במקום, איש-איש לפי השתייכותו התנועתית: "השומר הצעיר", "דרור", "בני עקיבא", "גורדוניה" ועוד. היה גם "קיבוץ" של בודדים, ובו אנשים שלא התכוננו להצטרף בארץ לתנועה הקיבוצית. בזכות ידיעתי את השפה העברית מונית למדריך בקיבוץ של "דרור", זרם שהשתייך לתנועת הקיבוץ המאוחד. קיבוץ "דרור" היה מורכב מצעירים מפולין ומרוסיה הקרפטית [חבל קרפטורוס שהיה שייך לצ'כוסלובקיה ואשר היום הוא חלק מאוקראינה]. נאלצתי להמשיך ללמוד את ה"מאמה-לושן", שכן מרבית האנשים בקבוצה דיברו רק יידיש והונגרית.

כדי לחזק את הבסיס הרעיוני שלי, כי למעשה מעולם לא השתייכתי לתנועה, הוזמנתי להשתתף בסמינר רעיוני בלנדסברג, עיר קטנה בבוואריה שבה הוקמו שני קיבוצי עליה: קיבוץ של מבוגרים וקיבוץ של ילדים שבצמוד לו נערך הסמינר. בין מורינו ומדריכינו בסמינר נכללו הישראלים הראשונים שפגשתי, שליחים של הקיבוץ המאוחד,

¹ [הקישור כאן](#) לסיפורו האישי של מנחם בן-ימי בדף הסיפורים האישיים באתר

וכן אנשי תנועה ותיקים מליטא ומפולין - שורדי שואה כמוני. בסמינר השתתפה בין היתר נתקה גולד שהגיעה ללנדסברג עם קיבוץ הילדים שלה.

לאחר שנות בצורת השכלתית, נהנינו מאוד ממנות גדושות של ציונות, של סוציאליזם ושל מרקסיזם, שהוגשו לנו בשום שכל ובאהבה. הסמינר הרעיוני ארך כמה שבועות, ועם סיומו שבתי לפוקינג.

אומנם חזרתי להיות מדריך, אבל הרגשתי שהתפקיד השגרתי הזה אינו מתאים לי. לא נחה רוחי עד ששכנעתי את ה"מרכז" שמקומי הוא במקום בו נערכת פעילות אקטיבית יותר. תוך זמן קצר הועברתי לארגון הבריחה, וכך הפכתי להיות פעיל בארגון היהודי חובק-אירופה, שפעל למטן הגירה בלתי לגלית לארץ ישראל.

תחנתי הקבועה היתה צאילסהיים שלייד פרנקפורט. תפקידי היה לקבל את פניהם של היהודים שמגיעים ברכבת מהנובר, [שהיתה בתחום הכיבוש הבריטי בגרמניה] לפרנקפורט [שהיתה בתחום הכיבוש האמריקני], ולהעבירם מתחנת הרכבת למחנות הפליטים בצאילסהיים. המעבר מפרנקפורט לצאילסהיים לא היה חוקי, אבל גם לא מסוכן מדי. הכול היה מתוכנן ומאורגן. בתחנת הרכבת עלו היהודים על משאיות עם סימון של אונרר"א והוסתרו מיד בברזנט. בהגיעם למחנה קיבלו כל הפליטים את תעודת ה"עקור", ה- [DISPLACED PERSON] DP, ובכך קיבלו אוטומטית מעמד חוקי.

בתקופת שהותי בצאילסהיים נסעתי מדי פעם עד הנובר כדי ללוות את הפליטים לפרנקפורט. הייתי מגיע גם למינכן ולמחנות שונים ומבקר בקיבוצי עליה. במסגרת תפקידי היה עלי גם לשלח קבוצות של עולים אל חופי הים התיכון בדרכם לפלשתינה. עם זאת, ללא הרף ובקוצר רוח, ציפיתי לבוא תורי לעלות ארצה. האפשרות להישאר באירופה או להגר לאוסטרליה לדודי דוד, שהזמין אותי אליו, היתה בעבורי מחוץ לכל חשבון.

העלייה ארצה באותה עת לא היתה פשוטה. בריטניה, ששלטה אז בארץ, הגבילה את מכסת העולים ל-1500 בחודש, ואוניותיה וצבאה ניסו לאכוף את חוקי ההגירה הנוקשים. בפנינו, המוני הפליטים שעברו את תלאות המלחמה ואשר איבדו את בני משפחותיהם ובתיהם, עמדה דרך אחת להגיע ארצה: ההעפלה, כלומר, עלייה בלתי לגלית.

חברותי לקורס אלחוט ימי, מרסיי 1947

סוף הגיע היום שבו צורפתי לקבוצה שהיתה בדרכה ארצה. נסענו ברכבת לצרפת והגענו לאחוזת כפרית לא הרחק מהעיר סלון שבפרובנס. האחוזת נשכרה על ידי אנשי המוסד לעליה ב' על מנת לשמש מעין תחנת מעבר בין מחנות הפליטים לאוניות ההעפלה. סברתי שאני עומד להיכלל בין המעפילים, אולם גם הפעם הושארתי מאחור. בשל היותי דובר עברית וידיעתי החלקית את השפה האנגלית, גויסתי לפלי"ם ונשלחתי להשתתף בקורס "גדעונים" - אלחוטאי מחתרת ימיים. המארגנים ריכזו באחוזת קבוצה של בנים ובנות שכללה שורדי שואה כמוני, זוג יהודים אנגליים ומספר יהודים אמריקניים - כולם יודעי עברית. הועברנו למרסיי, לבית הספר הימי "זבולון", שפעל עוד לפני המלחמה ואשר היה שייך לארגון עולמי של יהודים אוהבי ים. בבניין בית הספר הוקמו המתקנים הנחוצים לקיום קורס אלחוט ימי, וכן תחנת אלחוט מחתרתית שעמדה בקשר עם המפקדה בארץ ועם אוניות מעפילים. מלבד נושאים הקשורים באלחוט, למדנו גם קרב פנים-אל-פנים, ג'ו-ג'יטו וספורט שימושי. קבוצתנו מנתה שבעה-עשר חברים, וכולנו סיימנו את הקורס בהצלחה.

במרסיי, למעשה, ראיתי בפעם הראשונה בחיי - ים.